O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

ZAMONAVIY INNOVATSION TADQIQOTLARNING DOLZARB MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR

mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami

(2024-yil 17-18-may)

(1-qism)

JIZZAX-2024

“Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar” mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami – Jizzax: O‘zMU Jizzax filiali, 2024-yil 17-18-may. 410-bet.

Respublika miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globallashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur’atlar bilan rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e’tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarni qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma’ruza tezislari to‘plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo‘nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o‘qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas’ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., PhD. O‘ralov A.I.

Tahrir hay’ati a’zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., b.f.f.d. (PhD) O‘ralov A.I., t.f.f.d.(PhD), dotsent Abdumalikov A.A., t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), dots. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dotsent Alibayev S.X., p.f.f.d. (PhD) Halimov O‘.H., p.f.f.d.(PhD), dotsent Karshiyev A.A., f.f.f.d.(PhD), dotsent Sindorov L.K., t.f.f.d.(PhD), dotsent Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD), dotsent Mustafaqulov M.A., f.f.f.d. (PhD) Alibekov D.A.., f-m.f.f.d. (PhD) Sharipov X.F., ps.f.f.d.(PhD) Norbekova B.Sh., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Qayumov O.A., Jo‘rayev M.M.

Mazkur to‘plamga kiritilgan ma’ruza tezislarining mazmuni, undagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o‘zlari mas’uldirlar.

KOGNITIV LINGVISTIKA VA MATEMATIKA MUNOSABATLARI

f.f.d., prof. Mirsanov G‘aybullo Qulmurodovich
Samarqand davlat chet tillari instituti

Matematik tilshunoslik R. Xarrening ikkinchi kognitiv inqilob haqidagi nashrlaridan keyin birinchi kognitiv inqilob deb nomlangan voqelikdan so’ng alohida tadqiqotlardan ma’lum darajada fanga aylandi [Харре Р. Вторая когнитивная революция // Психологический журнал. 1996. № 2. С. 3–15.].

Birinchi kognitiv inqilob 1940-yillarning o‘rtalaridan 1960-yillarning boshlarigacha bo‘lib o‘tdi va 1948-yilda N.Viner tomonidan kibernetikaning asosiy g‘oyalarini shakllantirishi [Wiener N. Cybernetics or Control and Communication, 1968], K.Shennon tomonidan axborot nazariyasiga asos solingani kabi voqealarni o‘z ichiga oldi. Xuddi shu yili [Shannon C.E. 1948. A Mathematical Theory of Communication. Bell System Technical Journal, vol. 27, pp. 379–423.], J. von Neumann tomonidan avtomatlar nazariyasining yaratilishi [Neumann J. von. Theory of Self-reproducing Automata. Rus. Ed. Moscow, Mir Publ. (In Russ.), 1971], kompyuterlarning, shu jumladan matematik lingvistikaning paydo bo'lishi va dasturlarni yozish uchun dasturlash tillarining yaratilishiga sabab bo’ldi. Ushbu hodisalarning uyg'unligi murakkab texnik tizimlarni avtomatik boshqarish vositalarini ishlab chiqish g'oyasini yaqqol ko'rsatdi. Ularning ishlashini matematik yordamisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Ikkinchisiga rasmiy ma'lumotlarni taqdim etish tillari va dasturlash tillari kiradi. Shu bilan birga, odam murakkab kompyuter yoki ularning majmuasi sifatida taqdim etilgan.

Ta'riflangan vaziyatda matematik tilshunoslik o’ziga xos talabga egaligi oydinlashdi. Buning natijasida uni mustaqil fan sohasi sifatida shakllantirish sharti yuzaga keldi. Shu bilan birga, mutlaqo boshqa xarakterdagi natijalar olindi, tadqiqotning turli yo'nalishlari paydo bo'ldi, ularning natijalari matematik tilshunoslikdan tashqarida turli darajada ma'lum bo'ldi. Shunday qilib, matematik tilshunoslikning eng mashhur yutuqlaridan biri tilshunoslikning turli sohalarida ham, undan tashqarida ham keng tarqalgan bo'lib qo'llaniladigan chastotali lug'atlarni tuzish standartining shakllanishi bilan bog’liq bo’ldi. L. Tenier [Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. М.: Прогресс, 1988] g'oyalariga muvofiq jumla tarkibining sintaktik munosabatlarini ifodalash uchun grafiklardan foydalanish bir xil darajada keng tarqaldi. Ushbu ishlanmalar ko'plab boshqa til modellari va matnni qayta ishlash uchun kompyuter dasturlari uchun asos bo'ldi .

Birinchi kognitiv inqilob davrida u yoki bu tarzda, matematik tilshunoslikka bo'lgan talab va uning rivojlanish imkoniyatlari jadal rivojlanayotgan axborot nazariyasi, avtomatlar nazariyasi, kibernetika, kompyuter texnikasining paydo bo'lishining yuqorida qayd etilgan talablari bilan belgilandi. Dasturlash, texnologiyalarni boshqarish, avtomatlashtirilgan texnologiyalarni rivojlantirish ehtiyojlari yuzaga keldi. Tilning matematik modellari ana shunday algoritmlar sinfi sifatida qaraldi. Matematik tilshunoslikning rivojlanishi, bir tomondan, hisoblash muammolarini hal qilish uchun hisoblash vositalaridan foydalanishni o'z ichiga olgan bo'lsa (birinchi navbatda, lingvostatistikani hisobga olgan holda), ikkinchi tomondan, ushbu hisoblash vositalarini takomillashtirishga yordam berdi, birinchi navbatda dasturlash tillarini va ma'lumotlarni avtomatlashtirilgan qayta ishlash kontseptsiyasini takomillashtirishga xizmat qildi.

Birinchi kognitiv inqilobdan ikkinchi kognitiv inqilobga o'tishning mazmuni shundan iboratki, agar birinchi kognitiv inqilob mafkurasida inson (aniqrog'i, uning miyasi) mashinaga (mashinalar majmuasiga) o'xshatilgan bo'lsa, uning ishi. qat'iy matematik algoritmlarga bo'ysunadi, keyin ikkinchi kognitiv inqilobning mafkurasi nafaqat sof ratsional mavjudot sifatida insonga o'xshash kompyuterni yaratishdir. Ikkinchisi o'zini bir necha jihatlarda namoyon qilishdir. 1. Bilim deganda oddiy ma’lumotlar, faktlar, tushunchalar, nazariyalar va hokazolar yig‘indisi emas, balki ma’lumotlarni taqdim etish shakli sifatida tushuniladi va ma’lumotlarni taqdim etish ma’lumotlarning o‘zidan kam bo‘lmagan qimmatli bo‘lib chiqadi [Шрейдер Ю.А. ЭВМ как средство представления знаний // Природа. 1986. № 10. С. 14–22]. 2. Til o'zining barcha ko'rinishlarida (jumladan, nutqning barcha novokal komponentlari - yuz ifodalari, imo-ishoralar, yo'tal, hapşırma, hiqichoq va boshqalar) ma'lumotlarni taqdim etishning asosiy va eng ilg'or vositasi sifatida tan olinadi. 3. Kompyuter morfologik (antropomorf robotlar) va xulq-atvori (tabiiy tildagi interfeys [Розалиев В.Л., Заболеева-Зотова А.В. Моделирование эмоционального состояния человека на основе гибридных методов // Программные продукты и системы: междунар. науч.-практ. журнал. 2010. Вып. 2. С. 141–146.]; Yandex ovozli yordamchisi "Alis"jihatdan odamga o'xshatiladi. 4. Ma'lumotlarni taqdim etish qat'iy mantiqiy asosda emas, balki lingvistik toifalash asosida (uning ideallashtirilgan kognitiv modellari bilan - ICM [Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind. Rus. Ed. Moscow, Iazyki slavianskoi kul’tury Publ., 2004]) amalga oshiriladi.

Vaziyatni taqdim etishning ideali uning universalligi va keng qamrovliligi emas, balki samaradorlik va aniqlikdir. Shu sababli, taqdim etilayotgan predmet sohasining o‘zagini qisqa va aniq ifodalovchi tavsif bir xil sohaning universal, ammo uzoq, mashaqqatli ko‘p komponentli tavsifidan ko‘ra qimmatroqdir. Shu sababli, materialning muhim qismini qamrab oladigan tavsif avtomatik ishlov berishga imkon beradi va ushbu tavsifga kirmaydigan va "qo'lda" ishlov berishni talab qiladigan holatlarning chastotasini baholashni ta'minlaydi (kognitiv fanda bo'lgani kabi). masalan, kognitiv lingvistikada) juda qoniqarli. Lingvistik avtomat odamning o‘rnini

bosuvchi emas, balki uning sherigi sifatida yaratilgan, shuning uchun ham asosiy muammo foydalanuvchi uchun mehmondo‘st antropomorfik interfeysga ega, optimal tashkil etilgan inson-mashina komplekslarini yaratishdir. Oxirgi holat ma'lumotlarni taqdim etish muammosini birinchi o'ringa qo'yadi, uning eng yaxshi vositasi tabiiy tildir. Shunday qilib, mohiyatiga ko'ra, birinchi kognitiv inqilob davrida professionallar orasida kamroq mashhur bo'lgan ikkinchi, avtonom ishlaydigan lingvistik avtomatni yaratish mumkin emas degan nuqtai nazar qabul qilindi. Shu bilan birga, ikkinchi kognitiv inqilob kompyuter texnologiyalari imkoniyatlarining o'zgarishi sodir bo'ladi. Bunda kompyuter salohiyati oshishi, ularga kirishning misli ko'rilmagan qulayligi, ma'lumotlarning paydo bo'lishi, Internetning paydo bo'lishi va Internet texnologiyalarining rivojlanishi shu jumladan, suniy intellekt nazariyasiga ham asos soldi.

SPEAKING IS AN ESSENTIAL SKILL IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Turayeva Muborak Abduhamidovna
Jizzah davlat pedagogika universiteti
mturaeva10@mail.ru

Abstract: These days, contemporary English language instruction strives to help learners adapt linguistically and socially to the modern world. Proficient individuals in today's workforce should be adept at articulating ideas in English. Effective communication in a second language hinges largely on both auditory and verbal abilities. The ability to speak fluently and comprehend spoken English is crucial.

Keywords: communication, speech production, convey meaning, verbal utterance, receiving and processing information, daily interaction, mutual communication

Nowadays modern English language teaching aims at lingual and social adaptation of learners to contemporary life. A modern experience professional should possess skills in expressing thoughts in English. Communication in a foreign language mainly depends on both aural and verbal skills. The fluency of speaking and listening comprehension in English is vitally important.

Speaking is a speech production that becomes a part of our daily activities. Speaking is used to express their ideas and to communicate with people in the civilized world. Speaking ability allows students to be able to communicate their opinions, feelings, and expressions with no limitation of different native languages, cultures, and countries. Speaking is very important because by mastering speaking skills, people can carry out conversations with others, give ideas, and exchange information with others. Speaking is one of the four skills that need to be mastered by everyone, because by speaking, someone can convey meaning, express feeling, give an opinion, etc.